

Economics : Industrial and Labour Economics - II

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B.** 1. All questions are compulsory. Attempt Sub question (A) or (B) of Question no. 5.
2. Figures to the right indicate full marks.
3. Students answering in the regional language should refer in case of doubt to the main text of the paper in English.
4. Draw neat diagrams wherever necessary.

- Q1. Answer any TWO questions of the following.** 20
a) What is the meaning of labour markets? What are the characteristics of labour markets?
b) Write a note on second national commission on labour.
c) What are the measures of women labour?
- Q2. Answer any TWO questions of the following.** 20
a) What is the meaning of trade unions? What are the features of trade unions?
b) Elaborate objectives and functions of International Labour Organization (ILO).
c) Discuss the concept and role of outside leadership in trade union.
- Q3. Answer any TWO questions of the following.** 20
a) Discuss the several causes of industrial disputes.
b) Explain the meaning and importance of collective bargaining.
c) Explain the various aspects of working conditions.
- Q4. Answer any TWO questions of the following.** 20
a) Explain the meaning and principles of labour welfare.
b) What are the functions of Labour Welfare Officers?
c) Write a note on Social Security.
- Q5. A) Write short notes on any TWO of the following.** 20
a) Child Labour
b) Measures to strengthen trade unions in India
c) Worker's Participation in Management
d) Labour Welfare Agencies

OR

- B) Multiple choice questions, select an appropriate option.** 20
1) Which of the following is not the characteristics of labour markets?
a) It is concerned with the human resource.
b) Normally these are the local markets.
c) In the market, labour is not homogeneous.
d) Labour market is essentially an imperfect market.

- 2) PENCIL is an online platform developed by -----.
- a) the Ministry of Labour and Employment
 - b) The Ministry of Finance
 - c) The Ministry of Education
 - d) The Ministry of Agriculture
- 3) In order to provide a safety net for labour, the Government of India set up the National Renewal Fund in February -----.
- a) 1991
 - b) 1992
 - c) 1993
 - d) 1994
- 4) Which of the following is not the component of the National Renewal Fund?
- a) The Employment Generation Fund
 - b) The National Renewal Grant Fund
 - c) The Insurance Fund for Employees
 - d) The Poverty Generation Fund
- 5) Which of the following is not the cause of child labour?
- a) Full employment
 - b) Poverty
 - c) Migration
 - d) Condoning social norms
- 6) ----- is known as economic functions.
- a) Basic functions
 - b) Militant functions
 - c) Social functions
 - d) International functions
- 7) Which of the following is not the measure should be taken for strengthening trade unions?
- a) Improve financial position
 - b) Workers education
 - c) Increase membership
 - d) Political pressure
- 8) In trade unions we find ----- types of leaderships.
- a) One
 - b) Two
 - c) Three
 - d) Four

9) Which is not true about International Labour Organization (ILO)?

- a) It is established in 1918.
- b) It's headquarter is in Geneva.
- c) India is a founding member of ILO.
- d) Governing body is the executive council of the I.L.O.

10) Madras Textile Labour Union formed under the leadership of B. P. Wadia in -----.

- a) 1915
- b) 1916
- c) 1917
- d) 1918

11) Which of the following is not the feature of collective bargaining?

- a) It is a collective process
- b) It is discontinuous process
- c) It is a method of partnership of workers in management
- d) It is a flexible and dynamic process

12) Which is not the feature of Worker's Participation in management?

- a) Workers participate in management collectively.
- b) Workers participate in management individually.
- c) Workers participation in management may be formal or informal.
- d) It is the participation resulting from the practices which increase the scope for employees' share of influence in decision-making at different tiers of organizational hierarchy with associated assumption of responsibility.

13) Which of the following is not the aspect of working conditions?

- a) Sanitation
- b) Drinking water
- c) Lighting
- d) Employment

14) Which of the following is not the objective of workers participation?

- a) To achieve industrial peace and harmony.
- b) To build the most dynamic human resources.
- c) To raise the levels of the employee production, productivity and product equality.
- d) To maximize the number of grievances.

15) Which of the following is not the cause of industrial disputes?

- a) Inadequate wages
- b) Working in night shifts
- c) Getting more bonus
- d) More hours of work

16) Which of the following is not the principle of labour welfare?

- a) Principle of association
- b) Principle of responsibility
- c) Principle of integration
- d) Principle of non-cooperation

17) The Factories Act, 1948 requires the appointment of a Labour Welfare Officer in factories employing -----.

- a) 500 or more workers
- b) 600 or more workers
- c) 700 or more workers
- d) 800 or more workers

18) Social assistance is provided by the society or the government to the -----.

- a) Rich persons
- b) Middleclass individual
- c) High-class individual
- d) The poor and needy individual

19) The first step towards social insurance was taken by the Government of India in 1923 by passing -----.

- a) The Workmen's Compensation Act
- b) Employees State Insurance Act
- c) The Dock Workers Act
- d) Maternity Benefit Act

20) Minimum wages act enacted in -----.

- a) 1951
- b) 1948
- c) 1923
- d) 1911

(मराठी रुपांतर)

वेळ: 3 तास

एकूण गुण: १००

कृपया तुम्हाला योग्य प्रश्नपत्रिका मिळाली आहे का ते तपासा.

सूचना: १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत. प्रश्न क्र. ५ मध्ये (अ) व (ब) उप प्रश्नांमधील कोणताही

एक उप प्रश्न सोडवा.

२. उजवीकडील आकडे पूर्ण गुण दर्शवतात.

३. प्रादेशिक भाषेत उत्तर देणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी शंका असल्यास पेपरच्या मुख्य मजकुराचा इंग्रजीमध्ये संदर्भ द्यावा.

४. आवश्यक तेथे नीटनेटक्या आकृत्या काढा.

प्र १. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) श्रमिक बाजाराचा अर्थ काय आहे? श्रमिक बाजाराची वैशिष्ट्ये काय आहेत?

ब) दुसऱ्या राष्ट्रीय श्रम आयोगावर एक टीप लिहा.

क) महिला श्रमिकांसाठीच्या उपाययोजना कोणत्या आहेत?

प्र २. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) कामगार संघटनांचा अर्थ काय? कामगार संघटनांची वैशिष्ट्ये काय आहेत?

ब) आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेची (ILO) उद्दिष्टे आणि कार्ये विस्तृत करा.

क) कामगार संघटनांमधील बाह्य नेतृत्वाची संकल्पना आणि भूमिका यावर चर्चा करा.

प्र ३. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) औद्योगिक विवादांच्या अनेक कारणांची चर्चा करा.

ब) सामूहिक सौदेबाजीचा अर्थ आणि महत्त्व स्पष्ट करा.

क) कामकाजाच्या परिस्थितीचे विविध पैलू स्पष्ट करा

प्र ४. खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या.

२०

अ) कामगार कल्याणाचा अर्थ आणि तत्त्वे स्पष्ट करा.

ब) कामगार कल्याण अधिकाऱ्यांची कार्ये काय आहेत?

क) सामाजिक सुरक्षा वर टीप लिहा

प्र ५ अ) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टिपा लिहा.

२०

- अ) बालकामगार
- ब) भारतातील कामगार संघटना मजबूत करण्यासाठी उपाययोजना
- क) व्यवस्थापनात कामगारांचा सहभाग
- ड) कामगार कल्याण संस्था

किंवा

ब) खालील बहु पर्यायी प्रश्नांसाठी योग्य पर्याय निवडा.

२०

- 1) खालीलपैकी कोणते श्रम बाजाराचे वैशिष्ट्य नाही?
 - अ) हे मानवी संसाधनाशी संबंधित आहे.
 - ब) सामान्यतः हे स्थानिक बाजारपेठा असतात.
 - क) बाजारात, श्रम एकसंध नसतात.
 - ड) श्रम बाजार मूलतः एक अपूर्ण बाजार आहे.
- २) पेन्सिल हे ----- ने विकसित केलेला ऑनलाइन प्लॅटफॉर्म आहे.
 - अ) श्रम आणि रोजगार मंत्रालय
 - ब) अर्थ मंत्रालय
 - क) शिक्षण मंत्रालय
 - ड) कृषी मंत्रालय
- 3) कामगारांसाठी सुरक्षा जाळे उपलब्ध करून देण्यासाठी, भारत सरकारने फेब्रुवारी ----- मध्ये राष्ट्रीय नूतनीकरण निधीची स्थापना केली.
 - अ) १९९१
 - ब) १९९२
 - क) १९९३
 - ड) १९९४
- 4) खालीलपैकी कोणता घटक राष्ट्रीय नूतनीकरण निधीचा घटक नाही?
 - अ) रोजगार निर्मिती निधी
 - ब) राष्ट्रीय नूतनीकरण अनुदान निधी
 - क) कर्मचाऱ्यांसाठी विमा निधी
 - ड) गरीबी निर्माण निधी
- 5) खालीलपैकी कोणते बालमजुरीचे कारण नाही?
 - अ) पूर्ण रोजगार
 - ब) गरिबी
 - क) स्थलांतर
 - ड) सामाजिक नियमांचे पालन करणे

- 6) ----- ही आर्थिक कार्ये म्हणून ओळखले जाते.
- अ) मूलभूत कार्ये
 - ब) लढाऊ कार्ये
 - क) सामाजिक कार्ये
 - ड) आंतरराष्ट्रीय कार्ये
- 7) कामगार संघटना मजबूत करण्यासाठी खालीलपैकी कोणते उपाय योजले जावेत असे नाही?
- अ) आर्थिक स्थिती सुधारणे
 - ब) कामगार शिक्षण
 - क) सभासदत्व वाढवा
 - ड) राजकीय दबाव
- 8) कामगार संघटनांमध्ये आपल्याला ----- नेतृत्वाचे प्रकार आढळतात.
- अ) एक
 - ब) दोन
 - क) तीन
 - ड) चार
- 9) आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटना (ILO) बदल कोणते सत्य नाही?
- अ) याची स्थापना 1918 मध्ये झाली.
 - ब) याचे मुख्यालय जिनेव्हा येथे आहे.
 - क) भारत हा ILO चा संस्थापक सदस्य आहे.
 - ड) प्रशासकीय मंडळ ही ILO ची कार्यकारी परिषद आहे.
- 10) मद्रास टेक्सटाईल लेबर युनियनची स्थापना ----- मध्ये बी.पी. वाडिया यांच्या नेतृत्वाखाली झाली.
- अ) १९१५
 - ब) १९१६
 - क) १९१७
 - ड) १९१८
- 11) खालीलपैकी कोणते सामूहिक सौदेबाजीचे वैशिष्ट्य नाही?
- अ) ही एक सामूहिक प्रक्रिया आहे
 - ब) ही एक अखंड प्रक्रिया आहे
 - क) ही व्यवस्थापनातील कामगारांच्या भागीदारीची एक पद्धत आहे
 - ड) ही एक लवचिक आणि गतिमान प्रक्रिया आहे
- 12) व्यवस्थापनातील कामगारांच्या सहभागाचे वैशिष्ट्य कोणते नाही?
- अ) कामगार व्यवस्थापनात एकत्रितपणे सहभागी होतात.
 - ब) कामगार वैयक्तिकरित्या व्यवस्थापनात भाग घेतात.
 - क) व्यवस्थापनातील कामगारांचा सहभाग औपचारिक किंवा अनौपचारिक असू शकतो.
 - ड) हा अशा पद्धतीमुळे होणारा सहभाग आहे जो संबंधित जबाबदारीसह संघटनात्मक पदानुक्रमाच्या विविध स्तरांवर निर्णय घेण्यामध्ये कर्मचाऱ्यांच्या प्रभावाचा वाव वाढवतो.

13) खालीलपैकी कोणता पैलू कामाच्या परिस्थितीचा नाही?

- अ) स्वच्छता
- ब) पिण्याचे पाणी
- क) लाइटिंग
- ड) रोजगार

14) कामगारांच्या सहभागाचा उद्देश खालीलपैकी कोणता नाही?

- अ) औद्योगिक शांतता आणि सुसंवाद साधणे.
- ब) सर्वात गतिमान मानवी संसाधने तयार करणे.
- क) कर्मचारी उत्पादन, उत्पादकता आणि उत्पादन समानतेचे स्तर वाढवणे.
- ड) तक्रारींची संख्या वाढवणे.

15) खालीलपैकी कोणते औद्योगिक वादाचे कारण नाही?

- अ) अपुरे वेतन
- ब) रात्रीच्या शिफ्टमध्ये काम करणे
- क) अधिक बोनस मिळवणे
- ड) कामाचे अधिक तास

16) खालीलपैकी कोणते तत्व कामगार कल्याणाचे नाही?

- अ) सहवासाचे तत्व
- ब) जबाबदारीचे तत्व
- क) एकत्रीकरणाचे तत्व
- ड) असहकाराचे तत्व

17) कारखाना अधिनियम, 1948 नुसार ----- कार्यरत असलेल्या कारखान्यांमध्ये कामगार कल्याण अधिकारी नियुक्त करणे आवश्यक आहे.

- अ) 500 किंवा अधिक कामगार
- ब) 600 किंवा अधिक कामगार
- क) 700 किंवा अधिक कामगार
- ड) 800 किंवा अधिक कामगार

18) समाज किंवा सरकार ----- यांना सामाजिक सहाय्य प्रदान करते.

- अ) श्रीमंत व्यक्ती
- ब) मध्यमवर्गीय व्यक्ती
- क) उच्च-वर्गीय व्यक्ती
- ड) गरीब आणि गरजू व्यक्ती

19) सामाजिक विम्याच्या दिशेने पहिले पाऊल उचलले ते म्हणजे भारत सरकारने 1923 मध्ये ----- लागू केला.

- अ) कामगार भरपाई कायदा
- ब) कर्मचारी राज्य विमा कायदा
- क) गोदी कामगार कायदा
- ड) मातृत्व लाभ कायदा

20) किमान वेतन कायदा ----- मध्ये लागू करण्यात आला.

- अ) १९५१
- ब) १९४८
- क) १९२३
- ड) १९११
